

Halak palotája, rovarok bölcsője, erdők éltetője – a Tisza

Készítette: Kovács Bereniké 5. osztály

Csongrád megye, Rókusi Általános Iskola, Szeged

Felkészítő tanár: Nagyné Tóth Andrea

Lakóhelyem, Szeged a Tiszának köszönheti létét, az 1879-es árvizet követően pedig megújulását. Lakói ezer szállal kötődnek a szeszélyes folyóhoz, ami engem is gyorsan elvarázsolt. Már kis koromban eljártam édesapámmal horgászni, így lassanként megismertem és megszerettem a folyót. Kiselőadásomban azt szeretném bemutatni, hogyan változott és alkalmazkodott élővilága az emberi beavatkozásokhoz.

A Máramarosi-havasokban születő vad hegyi folyó az Alföldre érve megszelídül, hordalékának nagy részét lerakja, de sárgás színű, finom iszapját sokáig lebegteti. Erről kapta a „szőke Tisza” nevet. Sajnos ezt a legendás színt a vízszenyezés elfedi, de a Tisza és a Maros találkozásánál még jól látható a két folyó vizének eltérő színe.

A kis esés miatt kanyarogó folyó az alföldi területek nagy részét elöntötte áradáskor, ami halbőséget jelentett a folyó élővilágának, de terméskiesést a földet művelőknek. Ezért a Tiszát szabályozták, nagy kanyarulatait levágták, partján gátakat építettek. A folyót kísérő ártéri erdők a hullámtérbe szorultak vissza. Az élővilág pedig – az áradások elmaradása és a mezőgazdaság térhódítása miatt – átalakult.

Ahogy a szabályozott európai folyók mellől eltűntek a fűz-nyár ligeterdők, úgy értékelődött fel a Tisza hullámtéri ligeteinek élővilága. Ez a „zöld folyosó” a fajok terjedése szempontjából igen fontos, de vannak árnyoldalai. Az agresszíven terjedő jövevényfajok (például a gyalogakác, a zöld juhar és a vadszőlő) számára is nyitott, így ezek az eredeti növényzetet kiszoríthatják. Pedig vannak olyan növényei a tiszai ártérnek, melyek csak itt élnek, például a tiszaparti margitvirág és a debreceni torna. Gazdag élőhelyek a holtágak és a kubikerdők is, ahol a gátépítés után maradt kubikgödröket lassanként visszahódította a természet.

Ezeknek a „halneveldeknek” fontos szerepük volt a 2000-res tiszai ciánszenyezést követően, a folyó élővilágának regenerálódásában. A katasztrófa után, a várttal ellentétben a folyó gyorsan újjászületett. Három - négy évvel később a vízi élővilág 95%-a már újra megjelent. Ezt az is magyarázhatja, hogy a szennyezés „nagyvízzel” jött, ezért csak kis

mértékben tudtak leülepedni a nehézfémek; noha mennyiségük még tíz évvel a katasztrófa után is magas volt.

A ciánmérgezést követően a Tisza mentén élő emberek legjobban a tiszavirág rajzását várták. Ez a folyó az utolsó menedékek egyike, melynek iszapos medre otthont nyújt a 3 évig fejlődő lárvának. A nimfa alak az utolsó víz alatti vedlést követően jelenik meg, és a partra repül. Egy-két perc alatt újra vedlik, majd a folyó fölé száll párt keresni. A sok kis kérész előadja életének első és utolsó szerelmi táncát. A megtermékenyített nőstények ezután több ezer petét hullatnak a vízbe, majd a szülők elpusztulnak. A tiszavirág júniusi rajzása egyedülálló természeti csoda. De erre a szép rovarra sok veszély leselkedik. A halak megeszik a lárváit. Az ártéri madarak és a fecskék rajzáskor tizedelik meg a számukat. A felelőtlen horgászok csalínak gyűjtik őket. A legnagyobb fenyegetés azonban a környezetszennyezés. Ha Európa legnagyobb kérésze nem táncol júniusban - az azt jelenti, hogy baj van a folyóval! Okulva a történelemből, erre egyre tudatosabban figyelnek a szakemberek és a folyó szerelmesei.

Mátyás király krónikásának, Galeotto Marzionak tulajdonítják a mondást, miszerint a Tisza kétharmada víz, egyharmada hal. Minden bizonnyal túlzott egy kicsit, de biztosan volt alapja az állításnak! Jelenleg a Tiszában élő halfajok száma közel 70. Ezek 80 %-a őshonos, és több közülük bennszülött hal. A környezeti tényezők fokozatos változása jellegzetes ökológiai zónákat hoz létre a folyóvizeken. A Tiszán is megtalálható a pisztráng-, a pér-, a paduc-, a márna-, és a dévér-zóna. Ez utóbbi szakasznak (Záhonytól a torkolatig) a jellemző halai: a névadó dévérkeszeg, a bagolykeszeg, a jászkeszeg, a laposkeszeg, a karikakeszeg, a ponty, a halványfoltú küllő, valamint a harcsa és a süllő. Kedvenc tiszai halam a kecsege. 100 évvel ezelőtt még gyakori zsákmánya volt a halászoknak, és nélkülözhetetlen alapanyaga a szegedi halászlének. De a duzzasztóművek miatt megváltozott környezeti viszonyok, a terjeszkedő halevő madarak (például a nagy kárókatona) és a vízszennyezés miatt lecsökkent az állománya. Ezt az utóbbi években ivadékok telepítésével próbálják orvosolni, így újra horogra akadhat!

Szeged környékén már a XI. században virágzott a halászat. Zsigmond király uralkodásának idején okiratban is rögzítették, hogy a szegedieknek a folyóból származó halak egyharmadát be kell szolgáltatniuk adóként. A halfogás élménye napjainkban is nagy horgásztábort vonz a Tiszához. Míg régen a folyó a megélhetést biztosította, most inkább pihenni járnak partjára az emberek. 2016 januárjától tilos a kereskedelmi célú halászat

természetes vizeinken. Ezen sokat lehetne vitatkozni, de én nem tudok igazságot tenni a halászok és a horgászok között. Szeretném, ha fennmaradna az ősi halászmesterség; és szeretnék még sokáig horgászni apával a Tiszában. De legjobban azt szeretném, ha mindenki megtanulná tisztelni és védeni a folyónkat!

Ha a Tisza beszélni tudna, ő mondaná el – de így én szólok helyette:

A Tisza fohásza

Vándor, ki megpihensz mellettem, ne szennyezz engem!

Én vagyok városod szülője, földed éltetője, a táj formálója.

Én vagyok az út, mely összeköt másokkal; az erő, mely segíti munkád.

Én vagyok, ki hajókat visz a hátán, és homokot ad a házadhoz.

Én vagyok földed öntözője, állataid itatója.

Én oltom a szomjadat és töltöm meg a bográcsodat.

Én vagyok a halak palotája, rovarok bölcsője, erdők táplálója.

Én vagyok az élő folyó, az életet adó víz.

Vándor, ki megpihensz mellettem,

Hallgasd meg kérésem: Ne bánts engem!

(Az erdő fohásza nyomán írta Kovács Bereniké)